

УДК 911.3(075.8)

Новикова В.І.

Типізація територіальних рекреаційних систем і виявлення їх прояву в межах Черкаської області

Вступ. Рекреаційна діяльність може бути надзвичайно різноплановою та різноаспектною, тому важко підлягає систематизації. Найкраще її диференціацію здійснювати через типізацію територіальних рекреаційних систем (ТРС), що являють «складну, динамічну, ієрархічно підпорядковану і взаємопов'язану сукупність компонентів, функціонування й еволюція яких спрямована на відновлення життєвих сил людини та задоволення її соціальних запитів і потреб» [14, с.27] і в удосконаленій типовій моделі яких [11] рекреаційна діяльність виступає основним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням типізації територіальних рекреаційних систем (ТРС) присвячені дослідження багатьох науковців. Так, І.В.Зорін, В.С.Преображенський, Ю.О.Веденін [15, с.77–84] виділили типи ТРС за трьома ознаками: 1) функціями рекреаційної діяльності (лікувальний, спортивний, пізнавальний); 2) ступенем співвідношення в організації відпочинку незміненої природи і технологічних систем (урбанізований із підтипами міста-курорти, міста-екскурсійні центри, дачні селища; неурбанізований із підтипами прогулянкові парки, спортивні парки, мисливські (риболовні) парки, архітектурно-історичні парки); 3) територіальною орієнтацією (світового, всесоюзного, міжагломераційного, міського значення).

Беручи за основу попередню типологію, В.І.Павлов, Л.М.Черчик [12, с.12–14] розрізняють ТРС за: 1) основними напрямками рекреаційної діяльності (лікувальний, оздоровчо-спортивний, пізнавальний); 2) значенням (регіональний, загальнодержавний, міжнародний); 3) часом проведення рекреаційних занять (довготривалої та короткотривалої рекреації); 4) ступенем віддаленості від споживачів (ближні, віддалені).

О.О.Любіцева зазначає, що територіальні рекреаційні системи можуть бути «різного масштабу, спеціалізації (залежно від співвідношення основних структурних елементів) та рівня концентрації туристсько-рекреаційних ресурсів і мати різний ступінь атрактивності в туристичну діяльність» і від цього залежить «наявність, обсяг та структура попиту, зафіксованого внутрішніми та

міжнародними туристичними потоками» [6, с.205].

При систематиці рекреаційної діяльності О.Г.Топчієв і Ц.Ван [3], додатково характеризуючи її за мотивацією населення до рекреаційних послуг (духовна, пізнавальна, фізіологічна, розважальна, економічна) та регулярністю попиту на ці послуги (постійна, сезонна, епізодична), виділяють 18 видів і 10 підвидів всередині трьох типів: 1) організований відпочинок; 2) неорганізований відпочинок; 3) туризм.

Постановка завдання. Завдання роботи полягало у тому, щоб, узагальнивши наведені підходи, запропонувати власну типологію територіальних рекреаційних систем і обґрунтувати кожну з її позицій, а також виявити, які типи ТРС проявляються на території Черкаської області.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за потрібне територіальні рекреаційні системи типізувати за площею поширення, рівнем атрактивності, видом середовища, сформованістю, періодичністю функціонування, тривалістю та метою діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Типізація територіальних рекреаційних систем.

Через площу поширення територіальних рекреаційних систем проявляється така їх властивість, як ієрархічність – віднесення до певного таксономічного рангу, підпорядкованість нижчих рангів вищим. Найбільшою площею поширення ТРС (таксоном найвищого рангу) ми вважаємо макрорегіон – максимальна територія, на якій розміщується конкретна ТРС. Це можуть бути або материки, частини світу, океани, або їх поєднання, або найбільші таксономічні одиниці рекреаційно-географічного районування світу (за П.М.Зачиняєвим, М.С.Фальковичем із доповненнями О.О.Бейдика) [1] – Європейський, Північно-американський, Центральноамерикансько-Карибський, Південноамериканський, Азійський, Африканський, Австралійсько-Океаніський, Антарктичний макрорегіони. Менші за територіальним охопленням є мезорегіональні ТРС, що включають площі кількох країн, причому в різних варіантах поєднання. Загальнодержавні ТРС співпадають із межами країни, а регіональні – із територією її адміністративних одиниць (зокрема, АР Крим і адміністративних областей України). Поширення ареальних ТРС не співпадає з межами адміністративно-територіального поділу, а залежить від спеціалізації ТРС і відповідності певних видів рекреаційної діяльності конкретним площам. У

даному разі мова йде про рекреаційні території – «частину земельного фонду, задіяну для організації туризму, лікування та відпочинку» [2, с.54]. Однак не кожна рекреаційна територія є територіальною рекреаційною системою, бо даного статусу вона набуває лише тоді, коли починає задовольняти всім вимогам до базової моделі ТРС. Найменшими за територіальним охопленням, а відтак таксоном найнижчого рангу, є локальні системи.

Найбільшою за площею поширення на Черкащині може бути регіональна ТРС, яка співпадатиме з межами території області. Однак у регіоні спостерігається велика кількість територіальних рекреаційних систем ареальних (наприклад, ТРС із мисливською або рибальською спеціалізацією) і локальних (наприклад, ТРС таких історико-культурних центрів, як Кам'янка, Канів, Корсунь-Шевченківський, Умань, Черкаси, Чигирин та ін.).

За **рівнем атрактивності (привабливості)** територіальна рекреаційна система може мати світове (міжнародне), національне або місцеве значення, коли вона: 1) задовольняє рекреаційні потреби і запити, відповідно, міжнародної спільноти та представників багатьох держав, населення країни або жителів регіону, мешканців даної місцевості та конкретного населеного пункту; 2) володіє рекреаційними ресурсами, відповідно, унікальними та визначними, цінними та значними або будь-якими; 3) може надавати послуги та забезпечена інфраструктурою відповідних стандартів і рівня у достатніх для функціонування обсягах.

На території Черкаської області за рівнем атрактивності представлені всі типи ТРС, хоча найбільша їх кількість має місцеве значення, достатньо ТРС, які відповідають національному рівню, і лише одиниці можуть претендувати на міжнародний рівень.

Вплив **середовища** проявляється у формуванні ТРС урбанізованих (на базі міських поселень), руральних (у сільській місцевості), міжпоселенських (у природному середовищі, не зайнятому населеними пунктами) та комбінованих (для яких характерно поєднання в різних варіантах попередніх типів).

ТРС на Черкащині формуються і на базі міських (фактично кожне із 16 міст і 15 селищ міського типу області є ядром територіальної рекреаційної системи), і на основі сільських поселень (зокрема, розвивається сільський (зелений) туризм у селах Вільшана, В'язівка Городищенського району, Моринці Звенигородського району, Худяки, Леськи, Мошни, Яснозір'я, Шелепухи, Свидівок, Хацьки Черкаського району), і у природному середовищі. Деякі із ТРС області є комбінованими.

За ступенем **сформованості** ТРС можна поділити на сформовані, започатковані та неврівноважені.

Сформована територіальна рекреаційна система, що характеризується розвинутістю всіх підсистем та їх збалансованістю між собою, «за сприятливих умов – високого рівня взаємопов'язаності між складовими, рекреаційної спеціалізації території, в межах якої розташована дана ТРС – може стати територіально-рекреаційним комплексом (ТРК)». «Із суспільно-географічних позицій ТРК сприймається як однорангова із сільськогосподарським, транспортним або промисловим комплексом територіально-господарська система, яка виступає «ядром» економіко-географічного району з рекреаційною спеціалізацією. При цьому будь-який ТРК розуміють як ТРС, але не навпаки» [5].

У ТРС, яка тільки започаткована, деякі підсистеми можуть бути недостатньо розвинуті, знаходитися на початковому етапі розбудови. Але, якщо складові ТРС не

збалансовані між собою та розвиток однієї або кількох підсистем суттєво відрізняється від інших, мова йде про неврівноважену ТРС. Гармонізація між усіма компонентами системи в ідеалі полягає в однаковому ступені їх розвинутості, у протилежному разі маємо цей третій тип ТРС за сформованістю. Тут небезпечними є як недостатній, так і надмірний розвиток однієї із підсистем по відношенню до інших, адже у першому випадку йдеться про неможливе повноцінне функціонування системи у повному обсязі через відсутність потрібного рівня однієї із складових, а в другому – значна частина надмірно розвинутої підсистеми залишається нереалізованою через те, що інші складові не можуть забезпечити відповідний рівень функціонування, а це призводить до збитків.

Більшість ТРС Черкаської області можна віднести до неврівноважених (зокрема, національного, а особливо міжнародного значення) через невідповідність рівня розвитку рекреаційної інфраструктури та обсягу й якості надання рекреаційних послуг тим ресурсам рекреаційної дії, які складають основу системи і в яких зацікавлені рекреанти (у тому числі туристи).

Така специфічна властивість рекреації, як ритмічність, сприяє формуванню різних за **періодичністю функціонування** ТРС: постійні (цілорічної дії), сезонні (циклічно функціонують повноцінно лише в певні періоди), тимчасові (виникають за потреби, не притаманні тривалість і циклічність дії). На території Черкаської області проявляються всі типи цих ТРС.

Рекреацію за **тривалістю** можна поділити на короткочасну та довготривалу, а відтак і виділити два відповідних типи ТРС. Якщо короткочасна рекреація в основному територіально обмежується приміською зоною у радіусі одно-двогодинної пішохідної або транспортної доступності та пов'язується із поверненням на ночівлю у місця постійного проживання, бо являє діяльність у вільний час у кінці тижня або доби, то довготривала рекреація, що здійснюється під час відпустки або пенсійного вільного часу, територіально практично не обмежена і за своїм змістом часто співпадає із туризмом через ночівлю поза місцем постійного проживання.

Для Черкащини більш характерні ТРС короткочасної рекреації, бо проведення часу відпустки для жителів інших регіонів України на території області, а тим більше здійснення в її межах туристської діяльності великої кількості іноземців поки що не стало типовим, поширеним і постійним явищем.

При типізації територіальних рекреаційних систем обов'язково виділяють типи за функціональною ознакою (спеціалізацією, призначенням, у нашому випадку – **метою діяльності**), бо кожна ТРС характеризується «функціональною цілісністю (стан підсистем визначається соціальною функцією системи у цілому)» [15]. Однак існує кілька підходів до здійснення типізації за цією ознакою.

Традиційним («класичним») вважається підхід І.В.Зоріна, В.С. Преображенського, Ю.О.Веденіна [15, с.77–84], коли за функціями рекреаційної діяльності виділяються 4 типи ТРС: 1) лікувальний із кліматичним, грязьовим, бальнеологічним підтипами; 2) оздоровчий із купально-пляжним, прогулянковим підтипами; 3) спортивний із риболовно-мисливським, змагальним, туристським підтипами; 4) пізнавальний із культурним, природним підтипами.

В.І.Павлов і Л.М.Черчик [12, с.12–14] пізніше доопрацювали цю типологію та, виокремивши нові підтипи, запропонували такі 3 типи: 1) лікувальний із клімато-лікувальним, бальнеологічним, грязе- та озокерито-лікувальним, водолікувальним, фітолікувальним підтипами; 2) оздоровчо-спортивний із

стаціонарно-оздоровчим, спортивно-оздоровчим, комбінованим підтипами; 3) пізнавальний із екскурсійним або туристично-пізнавальним, туристичним діловим, туристичним комерційним підтипами.

Подібним є і підхід І.В.Смаля, який виділяє вісім функціональних типів ТРС [14, с.16–18]: 1) рекреаційно-лікувальний – запобігання й профілактика хронічних захворювань, покращання кровообігу й дихання, підвищення обміну речовин і виведення шлаків з організму людини; 2) рекреаційно-оздоровчий – зміцнення здоров'я людини і профілактика захворювань; 3) рекреаційно-спортивний – зміцнення здоров'я людини і реалізація частини її соціальних запитів (визнання, саморозвиток, самореалізація тощо) через організацію туристичних походів і експедицій різного ступеня складності; 4) рекреаційно-пізнавальний – задоволення цілої низки соціальних запитів і потреб особистості: процес пізнання та отримання нових знань і вражень; естетична насолода; спілкування з природою й однодумцями тощо; 5) рекреаційно-розважальний – активізація і пробудження життєвих сил людини, отримання нових відчуттів і можливість насолодитися ними; 6) рекреаційно-відновлювальний – відновлення психофізичної енергії в межах тижневого циклу життєдіяльності особистості; 7) рекреаційно-сакральний – духовний саморозвиток людини, пізнання нею найвищих цінностей буття, пошук шляху внутрішнього самоочищення і прийняття Бога; 8) рекреаційно-виробничий (або агро-рекреаційний) – пов'язаний з «другим житлом» або дачею, де разом і відпочинком людина займається фізичною працею і сільським господарством.

О.Г.Топчієв і Ц.Ван [3] систематику рекреаційної діяльності здійснили, на наш погляд, із позицій організаторів рекреаційних послуг: 1) організований відпочинок: а) курортно-лікувальний; б) курортно-оздоровчий; в) спортивно-оздоровчий; 2) неорганізований відпочинок: а) індивідуальний та сімейний; б) груповий; в) масовий; 3) туризм: а) пізнавальний (красознавчий; регіональний; міжнародний); б) історико-етнографічний; в) історико-культурний; г) ландшафтно-екологічний; д) спортивний (рибальство; мисливство; водно-спортивний; альпінізм; екстремальний); е) родинно-гостьовий; ж) торговельний; з) діловий; и) науковий; к) громадсько-політичний; л) розважальний (спортивно-видовищний; фестивально-видовищний); м) релігійний.

Цим же принципом (необхідність рекреаторів проектувати комплекс послуг, розробляти новий продукт) керувались також І.В.Зорін та О.І.Зорін [8], коли шляхом оптимізації отримали 17 циклів рекреаційної діяльності¹ (цільові типи рекреаційної діяльності, що входять до циклу²): 1) водний (купання, водні

¹ Цикл рекреаційної діяльності – взаємопов'язане та взаємообумовлене поєднання типів рекреаційної діяльності, що виникає на базі провідного типу рекреаційної діяльності. Цикл рекреаційної діяльності являє наче сюжетну канву майбутньої туристської програми, організованої туристським підприємством, дозволяє на основі поведінкових можливостей і прикладів реалізувати конкретні рекреаційні цілі, мотивації та запити туристів через вибір поєднання типів рекреаційної діяльності як еталонів рекреаційної діяльності.

Тип рекреаційної діяльності – однорідне угруповання елементарних рекреаційних занять, кожне з яких взаємозамінне й альтернативне для всіх інших елементарних рекреаційних занять даної групи.

Елементарне рекреаційне заняття – внутрішньо цілісний, однорідний, нероздільний на технологічні компоненти елемент рекреаційної діяльності [8].

² Цільові типи рекреаційної діяльності – циклоутворюючі типи рекреаційної діяльності, виступають головним мотивом рекреаційної діяльності у межах даного циклу та визначають його цільові установки та спеціалізацію [8].

атракції, водні процедури, сонячні ванни); 2) альпійський (гірськолижний спуск, зимові катання, лижний інструктаж); 3) альпіністський (альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм); 4) активно-оздоровчий (туристський похід, прогулянка, рухливі ігри, спілкування); 5) комерційно-діловий (участь у виставках, ділові зустрічі, шопінг); 6) курортний (кліматолікування, бальнеолікування, грязелікування, теренкур); 7) культурно-історичний (автобусні та пішохідні екскурсії, відвідування музеїв, інформаційно-пізнавальна діяльність); 8) мисливсько-риболовний (збір ягід, грибів, риборовля, полювання, заготовки); 9) паломницький (відвідування святих місць, релігійні таїнства, участь у релігійних святах); 10) приморський (круїз, морські прогулянки, дайвінг, яхтинг); 11) пригодницький (експедиція, повітряний політ, робінзонада, кінна прогулянка, автомобільна поїздка); 12) розважальний (театр, видовища, розважальне харчування, малорухливі ігри та казино, танці); 13) спортивний (категорійний туристський похід, спортивні ігри, туристська спортивна підготовка, інструкторська підготовка); 14) фестивально-конгресний (підвищення кваліфікації, інсентив-туризм, участь у наукових конгресах, фестивалях мистецтв, відвідування спортивних змагань, наукові дискусії, участь у меморіалах); 15) екологічний (трекінг, природоохоронна діяльність, ландшафтні спостереження, наукова екологічна діяльність); 16) екзотичний (участь у місцевих святах, спостереження за незвичними явищами); 17) етнографічний (любительська праця, навчання ремеслам, участь у народних святах, творчі заняття).

Цікавим є підхід Л.Г.Луцькової та В.І.Цибуха [7], коли рекреація розглядається як об'єднання таких складових, як лікування-профілактика (бальнеолікування, грязелікування, кліматолікування, водолікування, санаторне лікування), відпочинок-релаксація (дозвілля, свято, гра, розвага), туризм (подорожі, екскурсії), фізична рекреація (спорт, фізкультура). У даному разі, враховуючи первинні (фізіологічні – сон, харчування, гігієна), вторинні (психофізіологічні – відпочинок, релаксація, профілактика, туризм), третинні (духовно-інтелектуальні – дозвілля, фізична рекреація, застілля, свято, гра) функції рекреації, рекреаційну діяльність класифікують за спрямованістю: 1) лікувальна – інсоляція, повітряні ванни, сон на повітрі, теренкур, застосування мінеральних вод, грязелікування, купання у басейні, приймання душі, ванни; 2) пізнавальна – читання, спілкування, телебачення, кінотеатри, виставки, театри, лекції, туризм; 3) діяльність за інтересами – садівництво, бджільництво, квітникарство, риборовля, колекціонуванням, фотографування, технічна творчість; 4) мобільна – самодіяльний туризм, пішохідні екскурсії, любительський спорт, рухливі ігри, танці, прогулянки.

Попередній підхід, на нашу думку, є спробою доповнити та розширити позицію М.С.Мироненка та І.Т.Твердохлебова [9], які вважали, що відпочинок як будь-яка людська діяльність, яка не спрямована на задоволення насущних потреб, виступає вибірковою формою життєдіяльності людини в аспекті фізіології, психології, гігієни та є частиною громадського життя населення, і класифікували діяльність людини під час відпочинку наступним чином: 1) діяльність, пов'язана з певним фізичним навантаженням (заняття спортом, прогулянки); 2) любительські заняття – мисливство, риборовля, збирання ягід і грибів, колекціонування та ін.; 3) долучення до світу мистецтва (відвідування театрів, концертних залів, художніх галерей та ін., а також творчість у сфері мистецтва – художня самодіяльність, заняття живописом, чеканкою та ін.); 4) інтелектуальна діяльність

(самоосвіта, читання літератури, газет, журналів); 5) спілкування за інтересами та вільним вибором; 6) розваги, що носять або активний (ігри, танці), або пасивний (відвідування видовищ) характер; 7) мандрівки заради задоволення.

Нам імпонує підхід М.С.Мироненка та І.Т.Твердохлебова [9], який підтримали Т.М.Дементьєва, О.Ф.Новикова [13], коли на базі двох основних функцій вільного часу (відновлення сил людини, які поглинаються сферою праці та іншими беззаперечними заняттями; духовного та фізичного розвитку) виділяються дві групи рекреаційних занять, що об'єднують чотири основні типи занять: 1) група відновлення: а) рекреаційно-лікувальні заняття (визначаються методами санаторно-курортного лікування: кліматолікування, бальнеолікування та грязелікування); б) рекреаційно-оздоровчі заняття (прогулянки, купання, сонячні та повітряні ванни, ігри, пасивних відпочинок, збирання грибів тощо); 2) група розвитку: а) рекреаційно-спортивні заняття (спортивні ігри, вітрильний і моторний водний спорт, лижний спорт, тривалі піші переходи, сходження на гірські вершини); б) рекреаційно-пізнавальні заняття (огляд пам'яток культури, ознайомлення з природними явищами тощо). При цьому зауважується, що багато видів рекреаційних занять у реальній ситуації комбінуються, бо, чим більше поєднань, тим ефективніше протікає рекреаційна діяльність – в одиницю часу більше задовольняється рекреаційних потреб.

Вважаючи, що головне призначення створення ТРС з одного боку – відновлення та розвиток фізичних і психічних сил людини, з іншого – духовних та інтелектуальних, і що функціонування цих систем суттєво відрізняється одна від одної набором відповідних підсистем, виділяємо за **метою діяльності** два основні типи ТРС: психофізичної (коли заняття спрямовані на тіло людини) та духовно-інтелектуальної рекреації (коли заняття збагачують душу людини). Комплексні ТРС розглядаємо як поєднання занять основних двох типів.

Кожний із основних типів ТРС за метою діяльності можна розділити на ряд підтипів у залежності від специфіки головних рекреаційних занять, завдяки яким досягається відповідний рекреаційний ефект – різниця фізичного, психічного та емоційного стану рекреанта до і після заняття рекреаційною діяльністю, зміна його на краще³. Наприклад, виділяємо такі підтипи ТРС психофізичної рекреації: купально-пляжна, промисельна рекреація, водний туризм, яхтинг, мисливство, рибальство, прогулянки, лікувально-оздоровчий, спортивно-оздоровчий, розважальний туризм. До підтипів ТРС духовно-інтелектуальної рекреації відносимо: екскурсії, культурно-пізнавальний, культурно-розважальний, релігійний, навчально-освітній, діловий, етнічний туризм.

На території Черкаської області поширені територіальні рекреаційні системи як психофізичної, так і духовно-інтелектуальної рекреації, є також комплексні ТРС.

Так, купально-пляжна рекреація в регіоні базується, перш за все, на ресурсах Кременчуцького і Канівського водосховищ, таких річок, як Рось із Росавою, Тясмин із Гнилим Ташликом та Ірдинкою, Вільшанка, Супій, Золотоношка, Чумгак, Гірський Тікич і Гнилий Тікич із Шполкою, Велика Вись, Ятрань з Уманкою, Синиця та ін. Розгалужена річкова система (територією Черкащини протікає 1037 річок загальною довжиною близько 7,6 тис. км, у тому

³ Є загальне правило – тільки заняття, що супроводжуються позитивними емоціями, виконують відновлювальну функцію, у той час як негативні емоції, навіть якщо вони пов'язані із заняттями, що порушують монотонність повсякденного життя, не виконують рекреаційної функції [4].

числі 181 річка завдовжки понад 10 км), а також велика кількість водойм (в області споруджено 37 водосховищ і понад 2,3 тис. ставків) слугує основою для рибальства. Привабливими для водного туризму є не тільки Кременчуцьке та Канівське водосховища, а і звивисті, бурхливі річища Росі та Росави.

Значні лісові масиви Черкащини, багаті грибами, лікарськими травами, спонукають місцевих жителів до промисельної рекреації. Рівнинна територія, помірний клімат, мальовничі ландшафти області сприяють розвитку на її території спортивно-оздоровчого туризму, походів вихідного дня. Багате та різноманітне підґрунтя має регіон для лікувально-оздоровчої рекреації – значна кількість джерел вод із високим коефіцієнтом мінералізації (Звенигородська мінеральна вода використовується для лікування захворювань опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи, води «Мошногірська», «Славутич» використовуються для лікування органів травлення, гастроентерологічну дію мають і мінеральні води с. Коробівка Золотоніського району), лікувальні властивості повітря лісових масивів (зокрема, Черкаський бір – найбільший острівний масив (площа понад 28 тис. га) дубово-соснових лісів лісостепової зони України).

Культурно-пізнавальний, культурно-розважальний туризм, організація екскурсій на Черкащині має значне поширення через велику кількість історико-культурних і природних об'єктів, які цікавлять туристів та екскурсантів. Зокрема, 7 історико-культурних заповідників (Шевченківський Національний заповідник, Національний заповідник «Чигирин», Корсунь-Шевченківський Державний історико-культурний заповідник, Кам'янський Державний історико-культурний заповідник, Державний історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів», Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура»), 18 музеїв (красназавчі: Черкаський обласний, Городищенський, Драбівський, Звенигородський, Золотініський, Катеринопільський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Уманський; історичні: Ватутінський, Жашківський, Канівський, Лисянський; Тальнівський історії хліборобства; Канівський народно-декоративного мистецтва; Черкаський художній; Бібліотека-музей Гайдара у м. Канів), дендропарк «Софіївка» у м. Умань, 2 театри (музично-драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка і театр ляльок у м. Черкаси), 6 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (Тальнівський, Козачанський у Звенигородському районі, Корсунь-Шевченківський, Велико-Бурімський у Чорнобаївському районі, ім. 50-річчя Радянської влади (Соснівський) у м. Черкаси, Декабристів у м. Кам'янка), Черкаський зоопарк та ін. [10].

Важливою складовою духовно-інтелектуальної рекреації є релігійний туризм, який на території Черкаської області базується на відвідуванні сакральних споруд, святих місць, участі у релігійних заходах тощо. Крім зосередження на Черкащині 5 монастирів (Мотронинський Троїцький у Чигиринському районі, Трахтемирівський Успенський у Канівському районі, Красногірський Святопокровський у Золотоніському районі, Лебединський Георгіївський у Шполянському районі, Чубівський Онуфріївський у Черкаському районі) [10] і великої кількості православних церков (понад 300), більшість з яких не тільки належить до пам'яток архітектури, а й володіє священними реліквіями, регіон є місцем паломництва брацлавських хасидів (представників течії іудаїзму релігійно-містичного напрямку), адже в м. Умань похований їх лідер Рабин Нахман. На схилах Дніпра в Черкасах знаходиться єдиний в Європі буддійський

храм «Білого Лотосу», збудований у 1990-х роках як копія знаменитого храму в Лаосі, із фігурами двох давніх воїнів при вході до келії, привезеними із Тибету.

У Черкаській області набирає обертів діловий туризм через активізацію господарської діяльності у промисловості, сільському господарстві. Збільшується кількість підприємств регіону, особливо в аграрному секторі економіки, досвід яких приїжджають вивчати вітчизняні підприємці. Поглиблюється і розширюється проблематика наукових конференцій, семінарів, які проводяться за ініціатииви установ і організацій області.

Висновки. Територіальні рекреаційні системи можна типізувати за різними ознаками (площею поширення, рівнем атрактивності, видом середовища, сформованістю, періодичністю функціонування, тривалістю та метою діяльності), але практичне застосування такого процесу полягає у тому, щоб виявити наявність певних типів ТРС у межах конкретного регіону (у даному випадку – Черкаської області) та оцінити ступінь їх розвинутості для подальшого ефективного функціонування рекреаційної діяльності.

1. Бейдик О.О. Географія туризму: Навч.-метод. комплекс для студ. спец. «Туризм». – К.: ВГЛ «Обрії», 2007. – 108 с. 2. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К.: Палитра, 1998. – 130 с. 3. Ван Ціншен, Топчієв О.Г. Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід // Укр. географ. журн. – 2003. – № 1 (41). – С.45-49. 4. Зорин І.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: Справочник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 368 с. 5. Кузнецов М.В., Твердохлебов И.Т., Шумский В.М., Яковенко И.М. Рекреационный комплекс и основные направления его экономико-географического исследования в целях рационального природопользования // Географические исследования для целей планирования экономического и социального развития: Сб. науч. тр. – К.: Наукова думка, 1983. – С.206-213. 6. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): Навч. посіб. – К.: Альтерпрес, 2005. – 432 с. 7. Лукьянова Л.Г., Цыбух В.И. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие / Под общ. ред. В.К.Федорченко. – К.: Вища шк., 2004. – 346 с. 8. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 272 с. 9. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 208 с. 10. Новикова В.І. Ресурсно-рекреаційний потенціал Черкаської області: суспільно-географічна оцінка для рекреаційної діяльності // Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія Географія. – Вип. 13. – Вінниця: Теза, 2007. – С.220-228. 11. Новикова В.І. Територіальна рекреаційна система як форма організації рекреаційної діяльності на певній території // Укр. географ. журн. – 2007. – №2. – С.55-59. 12. Павлов В.І., Черчик Л.М. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи: Монографія. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – 124 с. 13. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / Отв. ред. В.К.Мамутов, А.И.Амоша. – К.: Наукова думка, 1992. – 143 с. 14. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму: Навч. посіб. – Ніжин: Вид-во НДПУ, 2004. – 264 с. 15. Теоретические основы рекреационной географии / Отв. ред. В.С.Преображенский. – М.: Наука, 1975. – 222 с.

The typology of territorial recreational systems by several distinctions is offered, the realization of such systems in Cherkaska oblast is exposed.